

Нормативне забезпечення

підвідомчості справ про адміністративні правопорушення та його вдосконалення

Л. І. Живицька

здобувач кафедри адміністративного права
Міжрегіональної академії управління персоналом

Вивчено та досліджено основні аспекти нормативного забезпечення підвідомчості справ про адміністративні правопорушення. Проаналізовано та запропоновано оптимальні шляхи вдосконалення нормативного забезпечення інституту підвідомчості.

Ключові слова: адміністративні правопорушення, адміністративна підвідомчість, нормативно-правове забезпечення, суб'єкти адміністративної юрисдикції.

Изучены и исследованы основные аспекты нормативного обеспечения подведомственности дел об административных правонарушениях. Проанализированы и предложены оптимальные пути совершенствования нормативного обеспечения института подведомственности.

Ключевые слова: административные правонарушения, административная подведомственность, нормативно-правовое обеспечение, субъекты административной юрисдикции.

The main aspects of standard ensuring jurisdiction of affairs on administrative

offenses are studied and investigated. Optimum ways of improvement of standard providing institute of jurisdiction are analysed and offered.

Keywords: *administrative offenses, administrative jurisdiction, administrative procedure, regulatory support, the subjects of administrative jurisdiction.*

Актуальність виконавчо-розпорядчих органів і посадових осіб постійно потребує розгляду й вирішення питань відносно конкретних фізичних або юридичних осіб питань управлінського характеру. Важливе місце в системі суб'єктів, що вирішують справи, відведене органам і посадовим особам, які уповноважені розглядати справи про адміністративні правопорушення.

Адміністративним законодавством України передбачено розгляд справ про адміністративне правопорушення посадовими особами від імені державних органів виконавчої влади, вказаних у Розд. III «Органи, уповноважені розглядати справи про адміністративні правопорушення», а також у Гл. 17 Кодексу України про адміністративні правопорушення (далі – КУпАП) «Підвідомчість справ про адміністративні правопорушення».

Підвідомчість – нормативне вирішення питання про те, де повинна розглядатися конкретна справа і якому виду органів доручено розглядати відповідну категорію справ.

Підвідомчість розгляду справ про адміністративні правопорушення вимагає з'ясування не лише терміна цього поняття, а й його сутності, практичного застосування в адміністративному процесі суб'єктами адміністративної юрисдикції. Вивченням питання інституту підвідомчості і в справах про адміністративні правопорушення займається значна кількість

науковців, проте і досі це питання є недостатньо вивченим. Серед дослідників питань, пов'язаних з розвитком інституту підвідомчості, можна виділити таких вчених, як В. Авер'янова, Л. Анохіну, Ю. Битяка, В. Власова, Ю. Вовка, С. Зівса, С. Кечек'яна, Ю. Козлова, М. Марченка, Ю. Осипова, Г. Петрова, І. Побірченка, С. Студенікіну, В. Шаповала, А. Шебанова, А. Школик та ін.

Значення інституту підвідомчості в середині 1970 р. минулого століття охарактеризував Ю. К. Осипов. Він зазначав, що об'єктивна необхідність існування інституту підвідомчості полягає в тому, що в будь-якій державі складається система органів, наділених правом вирішувати юридичні справи, і, як наслідок, виникає потреба в розмежуванні їх компетенції. Саме цю функцію і виконує інститут підвідомчості [1, с. 6-7].

Термін «підвідомчість» означає сукупність повноважень різних судових, а також інших органів та їх посадових осіб у вирішенні правових питань і спорів про право. Іншими словами, він вказує на те, яке відомство (орган), суд або інший юрисдикційний орган, може і повинен розглядати те чи інше правове питання чи спір про право.

Що ж стосується терміна «юрисдикція», то багато хто схильний ототожнювати його з терміном «підвідомчість» [2, с. 320], однак ці два поняття мають різний зміст і співвідносяться як загальне і окреме. Д. М. Шадура вважає, що «підвідомчість – це розмежування компетенції між різними юрисдикційними органами, як судовими, так і несудовими (адміністративними, громадськими, міжнародними тощо) у вирішенні правових питань та спорів про право, а юрисдикція – це розмежування компетенції у вирішенні правових питань та спорів про право тільки між судовими органами (наприклад, між загальними, господарськими і адміністративними

ми судами). Іншими словами, юрисдикцію він визначає як судову підвідомчість, тобто коло справ, вирішення яких закон відносить до відання судів, або як компетенцію судових органів у вирішенні спорів про право і інших правових питань. Таким чином, у цьому контексті термін «підвідомчість» слід розуміти як більш широке поняття, а «юрисдикція» – як більш вузьке» [3, с. 213-214].

Більш прийнятною є позиція В. К. Колпакова, який під «юрисдикцією» розуміє компетентність відповідних органів, посадових осіб розглядати юридично значущі справи і приймати щодо їх вирішення юридично обов'язкові рішення [4, с. 251].

Владний вплив органів виконавчої влади має правоохоронну спрямованість.

Слід погодитися з К. Бельським, Б. Єлисеєвим та І. Кучером, що за допомогою адміністративної юрисдикції забезпечується охорона певних соціальних благ і цінностей (громадського порядку, суспільної безпеки, прав і свобод громадян) шляхом здійснення органів виконавчої влади юрисдикційної діяльності у зв'язку з адміністративним порушенням, у процесі якого дані органи проводять розслідування, обвинувачують особу, винну у вчиненні протиправного діяння, розглядають справу про це діяння, виносять у ній рішення про застосування до правопорушника адміністративного стягнення, виконують прийняте рішення [5, с. 14].

Суб'єкти адміністративної юрисдикції – це органи (посадові особи), уповноважені державою вирішувати справи про адміністративні правопорушення. Сукупність суб'єктів адміністративно-деліктної юрисдикції становить єдину систему, за допомогою якої будь-які справи про адміністративні правопорушення вирішуються за загальними правилами, що встановлені державою.

Згідно зі статтею 213 КУпАП справи про адміністративні правопорушення розглядаються:

- 1) адміністративними комісіями;
- 2) виконавчими комітетами селищних, сільських рад;
- 3) районними, районними у місті, міськими чи міськрайонними судами (суддями), місцевими адміністративними та господарськими судами, апеляційними судами, вищими спеціалізованими судами та Верховним Судом України;
- 4) органами внутрішніх справ, органами державних інспекцій та іншими органами (посадовими особами), уповноваженими на це законодавчими актами України.

Різноманіттям органів, що уповноважені розглядати справи, пояснюється і величезна кількість адміністративних проступків, які посягають на різні сфери суспільних відносин.

Множинність суб'єктів, які наділені адміністративною юрисдикцією, обумовлена можливістю інстанційного оскарження дій і рішень органів та посадових осіб, що порушують права громадян. Інакше кажучи, будь-який вищий відносно них орган повинен розглянути таке звернення та прийняти щодо нього відповідне рішення. Проте особливості правопорушень, що вчиняються у різних галузях управління, обумовлюють наявність значної кількості органів (посадових осіб), уповноважених розглядати їх і вирішувати по суті. У переважній частині випадків розгляд справ про адміністративні правопорушення покладено законодавцем на органи, основним завданням яких, поряд із виконанням юрисдикційних, є здійснення управління в різних галузях.

Сьогодні суди посідають особливе місце в системі адміністративно-юрисдикційних органів. Районні, районні у місті, міські чи міськрайонні суди (судді) розглядають справи про найбільш серйозні адміністративні проступки, за які пе-

редбачено найсуворіші адміністративні стягнення та стягнення, які застосовуються виключно у судовому порядку, а також справи про адміністративні правопорушення, вчинені особами віком від шістнадцяти до вісімнадцяти років.

Доцільно більш чітко розподілити ролі у самій системі органів адміністративної юрисдикції, упорядкувати інстанції, а не зв'язки між суб'єктами, які розглядають справи про адміністративні правопорушення. Чинне законодавство України досить чітко виділяє суб'єкти юрисдикції, як органи першої інстанції, через які проходить основна частина справ про адміністративні правопорушення.

Тому ця проблема потребує найбільш конструктивного її вирішення з вивченням всіх можливих підходів.

Адміністративно-правові норми, за допомогою яких визначається підвідомчість розгляду протиправних дій (бездіяльності), мають змішаний характер. Цей характер виявляє себе у конкретних адміністративно-правових нормах.

Нормативне забезпечення підвідомчості справ про адміністративні правопорушення повинно вивести діюче законодавство на цивільний шлях розвитку та створити максимально дієвий механізм втілення правових норм у повсякденність. Головним кодифікованим джерелом адміністративного права є КУпАП, який було прийнято 7 грудня 1984 р. [6]. Питання підвідомчості справ про адміністративні правопорушення регулює ціла низка додаткових нормативно-правових актів, бланкетні норми яких містить КУпАП. Тільки зараз налічується 1463 документи, до яких відсилає КУпАП. Це створює своєрідний колапс, адже єдиним правильним рішенням щодо збалансованості норм права є внесення змін до КУпАП для створення якісно впорядкованого і дієвого кодифікованого акта. Із введенням в дію Закону України «Про засади

запобігання і протидії корупції» було внесено зміни до понад ста нормативно-правових актів. До КУпАП була внесена нова Гл 13-А «Адміністративні корупційні правопорушення». Адже норми попереднього Закону України «Про боротьбу з корупцією» не знайшли свого відображення ні у Кодексі України про адміністративні правопорушення, ні у Кримінальному кодексі України. Таке включення положень іншого закону врегулювало практичні суперечності, які виникли раніше [7].

За роки незалежності в Україні відбулися кардинальні політичні, економічні та соціальні реформи, які супроводжувалися значними змінами в законодавстві країни.

Правила провадження у справах про адміністративні правопорушення, за вчинення яких особи можуть нести адміністративну відповідальність, передбачено у чотирьох нормативно-правових актах: КУпАП [6], Законі України «Про виконавче провадження», Митному кодексі України [8] і Законі України «Про засади запобігання і протидії корупції» [8]. Але норми відомчих актів, що стосуються провадження, мають допоміжний, додатковий характер, оскільки передбачають застосування загальних норм, встановлених КУпАП, і лише доповнюють їх певними положеннями. Правила притягнення до адміністративної відповідальності юридичних осіб за порушення законодавства висвітлено окремо, наприклад, у Законі України «Про відповідальність перевізників під час здійснення міжнародних пасажирських перевезень» та у відомчому наказі про застосування цього закону.

Порядок утворення, діяльність адміністративних комісій та виконавчих комітетів сільських, селищних, міських рад регулюється ст. ст. 215, 218, 219 КУпАП, Законами України «Про місцеві державні адміністрації» від 9.04.1999 р., «Про місцеве са-

моврядування в Україні» від 21.05.1997 р., Положенням про адміністративні комісії Української РСР від 9.03.1988 р. та іншими нормативно-правовими актами [8].

Органи судової влади здійснюють свої повноваження виключно на підставах, у межах та порядку, передбачених Конституцією України, Законом України «Про судоустрій і статус суддів» від 7.07.2010 р. та іншими нормативно-правовими актами.

Нормативно-правові акти з питань діяльності органів внутрішніх справ України складаються з цілого масиву законодавчих актів, таких, як: Конституція України від 28.06.1996 р., Закон України «Про міліцію» від 20.12.1990 р., Закон України «Про оперативно-розшукову діяльність» від 18.02.1992 р., Закон України «Про загальну структуру і чисельність Міністерства внутрішніх справ України» від 10.01.2002 р., Закон України «Про Дисциплінарний статут органів внутрішніх справ України» від 22.02.2006 р., Закон України «Про громадянство України» від 18.01.2001 р. та інших нормативно-правових актів [8].

Нормативне забезпечення підвідомчості справ про адміністративні правопорушення в центральному органі виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері охорони державного кордону, забезпечується Законом України «Про Державну прикордонну службу України» від 3.04.2003 р., Законом України «Про відповідальність перевізників під час здійснення міжнародних пасажирських перевезень» від 10.01.2002 р., Законом України «Про порядок виїзду з України і в'їзду в Україну громадян України» від 21.01.1994 р., Законом України «Про наркотичні засоби, психотропні речовини і прекурсори» від 15.02.1995 р. та іншими Указами Президента України, постановами, розпорядженнями Кабінету Міністрів України, міжнародними договорами [8].

Центральний орган виконавчої влади, що реалізує державну політику з питань нагляду та контролю за додержанням законодавства про пожежну і техногенну безпеку, діє на підставі Кодексу Цивільного захисту України від 2.10.2012 р., Правил пожежної безпеки від 19.10.2004 р., постанови Кабінету Міністрів України «Про затвердження Порядку подання і реєстрації декларації відповідності матеріально-технічної бази суб'єкта господарювання вимогам законодавства з питань пожежної безпеки» від 5.06.2013 р. та інших нормативно-правових актів [8].

Законодавство про органи залізничного транспорту складається із Законів України «Про транспорт» від 10.11.1994 р., «Про залізничний транспорт» від 4.07.1996 р., Статуту залізниць України, який затверджується Кабінетом Міністрів України, та інших актів законодавства України [8].

Органи морського і річкового транспорту діють на підставі Закону України «Про транспорт» від 10.11.1994 р., Положення про Міністерство інфраструктури України від 12.05.2011 р., Кодексу торговельного мореплавства України від 23.05.1995 р., Положення про систему управління безпекою судноплавства на морському і річковому транспорті від 20.11.2003 р., Постанови Кабінету Міністрів України «Про питання безпеки судноплавства України» від 30.12.1998 р., інших нормативно-правових актів [8].

Правовими підставами діяльності центрального органу виконавчої влади з питань цивільної авіації є: Повітряний кодекс України від 4.05.1999 р., Закон України «Про транспорт» від 10.11.1999 р., постанова Кабінету Міністрів України «Про затвердження Порядку здійснення нагляду за забезпеченням безпеки руху на транспорті» від 4.03.1997 р. та інші нормативно-правові акти [8].

Автомобільний, а також електротранспорт, становлять єдину транспортну си-

стему України. Правовими підставами діяльності органів автомобільного транспорту та електротранспорту є Закон України «Про транспорт» від 10.11.1999 р.; постанова Кабінету Міністрів України «Про затвердження Порядку здійснення нагляду за забезпеченням безпеки руху на транспорті» від 4.03.1997 р., Положення про Державну адміністрацію автомобільного транспорту від 3.09.2008 р.; Правила перевезень вантажів автомобільним транспортом України від 14.10.1997 р. та інші нормативно-правові акти [8].

Органи державного фінансового контролю керуються у своїй діяльності такими нормативно-правовими актами: Бюджетним кодексом України від 8.07.2010 р., Господарським кодексом України від 16.01.2003 р., Законом України «Про основні засади здійснення державного фінансового контролю в Україні» від 26.01.1993 р., Законом України «Про управління об'єктами державної власності» від 21.09.2006 р., постановами Кабінету Міністрів «Про Положення про Державну фінансову інспекцію України» від 23.04.2011р., «Про застосування штрафних санкцій за порушення норм з регулювання обігу готівки» від 12.06.1995 р., іншими постановами Кабінету Міністрів України та нормативними актами [8].

Нормативне забезпечення підвідомчості справ про адміністративне правопорушення в органах доходів і зборів України відбувається на основі: Закону України «Про внесення змін до Податкового кодексу України щодо державної податкової служби та у зв'язку з проведенням адміністративної реформи в Україні» від 4.07.2013 р., Закону України «Про нафту і газ» від 12.07.2001 р., Закону України «Про радіочастотний ресурс України» від 1.06.2000 р., Закону України «Про оренду землі» від 6.10.1998 р., Наказу Міністерства фінансів України «Про за-

твердження Положення про реєстрацію фізичних осіб у Державному реєстрі фізичних осіб – платників податків» від 6.11.2012 р., Указом Президента України «Про деякі заходи з оптимізації системи центральних органів виконавчої влади» від 24.12.2012 р.[8].

Національний банк України в своїй діяльності регулюється Законами України «Про банки і банківську діяльність» від 7.12.2000 р., «Про Національний банк України» від 20.05.1999 р., «Про платіжні системи та переказ коштів в Україні» від 5.04.2001 р., Декретом Кабінету Міністрів України «Про систему валютного регулювання і валютного контролю» від 19.02.1993 р., нормативно-правовими та іншими актами Національного банку України, планами підготовки проектів регуляторних актів Національного банку України та ін. [8].

Закон України «Про систему гарантування вкладів фізичних осіб» від 23.02.2012 р. є основним нормативно-правовим актом, на основі якого діє Фонд гарантування вкладів фізичних осіб [8].

Військові комісаріати, Військова інспекція безпеки дорожнього руху Військової служби правопорядку у Збройних Силах України, Органи державної санітарно-епідеміологічної служби України, Центральний орган виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері ветеринарної медицини, ветеринарна міліція, Центральний орган виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері карантину рослин, та інші органи, зазначені в Гл. XVII КУпАП, які уповноважені розглядати справи про адміністративні правопорушення, керуються у своїй діяльності величезним масивом національного законодавства [8].

Проте активна нормотворча робота не лише не уніфікувала законодавчі акти, але й сприяла появі додаткових непорозумінь у даній галузі.

Наприклад, Положення про адміністративні комісії України було затверджено Указом Президії Верховної Ради УРСР ще у 1988 р. [9] й досі залишається у незмінному вигляді, незважаючи на те, що більшість його норм суперечить чинному законодавству України. Тому тих нормативно-правових актів, які сьогодні вирішують питання щодо порядку формування та діяльності адміністративних комісій, явно недостатньо. Тож багато адміністративних комісій змушені працювати в умовах правової невизначеності, що, безумовно, впливає на якість їх роботи. Правовий статус адміністративних комісій при муніципальних органах регулюється спеціальними положеннями про них, затверджених органами місцевого самоврядування та їх керівниками. Як приклад, можна навести Положення про адміністративну комісію при виконавчому органі Київської міської ради, затверджене рішенням Київської міської ради від 28 серпня 2008 року № 82/82 «Про адміністративні комісії у м. Києві» [8]. Подібна практика є неприпустимою, зважаючи на те, що більшість адміністративних комісій у сучасних умовах мають статус недержавних органів. У той же час, розглядаючи справи про адміністративні правопорушення та накладаючи адміністративні стягнення, адміністративні комісії реалізують державні повноваження, які надаються органам місцевого самоврядування відповідно до законів України. Проте органи місцевого самоврядування, які самі не є органами державної влади, не мають своїми актами визначати порядок реалізації державних повноважень недержавними інституціями. До того ж такі муніципальні акти не завжди відповідають чинному законодавству [10].

У той самий час слід відзначити: на практиці в діяльності адміністративних комісій (як і в деяких інших органах, яким підвідомчі справи про адміністративні правопорушення) щодо розгляду

справ про проступки проти громадського порядку виявляється юридична некомпетентність її членів, які здебільшого не мають відповідної освіти. Це призводить до численних правопорушень у сфері прав та законних інтересів осіб. Крім цього, зауважимо, що при розгляді справ про адміністративні правопорушення та складання протоколів втрачається неупередженість та об'єктивність як членів адміністративних комісій, так і членів інших органів, які розглядають справи про адміністративні правопорушення.

Суттєві недоліки, що існують у більшості органів адміністративної юрисдикції, сприяли появі недовіри до деяких з них та негативного ставлення до їх діяльності у суспільстві. А чисельна кількість нормативних актів наштовкує на думку, що їх норми мають здебільшого декларативний характер, проголошують застарілий підхід до вирішення проблем та не є ефективними. Тому, на наш погляд, необхідним є скорочення органів, які розглядають справи про адміністративні правопорушення, та передання цих справ до інших інстанцій.

Світова практика адміністративно-юрисдикційної діяльності органів виконавчої влади та їх посадових осіб вказує на те, що законодавство більшості країн (Великобританія, Німеччина, Франція, Італія, Китай, Болгарія, Єгипет, США та ін.) наділяє їх судовими повноваженнями.

Однак така кількість органів, які наділені правом розглядати справи про адміністративні правопорушення, призводить до окремих негативних моментів. Вони пов'язані з тим, що органи адміністративної юрисдикції знаходяться в постійній динаміці (реорганізуються, змінюються, спрощуються їх повноваження і т. п.), що потребує внесення відповідних змін до законодавства про адміністративну відповідальність, а саме до Гл. 17 КУпАП про вдосконалення та уточнення ок-

ремих повноважень посадових осіб. Така якість законодавства про адміністративну відповідальність впливає на рівень законності та правопорядку в Україні.

Велика кількість суб'єктів, уповноважених на розгляд справ про адміністративні правопорушення, призводить до виникнення додаткових підстав для вчинення корупційних діянь. Тому логічною є необхідність внести зміни у діюче законодавство, створити і перенести розгляд деяких категорій справ на спеціалізовані суди, які б розглядали справи про адміністративні правопорушення, чим досягти максимальної неупередженості суду. У випадку необхідності надання додаткової інформації чи спеціальних знань пропонується залучати до вирішення справ спеціалістів, які надаватимуть свої висновки.

При цьому потрібно уникати конфлікту між громадянином і державою, який виникає сьогодні. Необхідним є створення якісно нового підходу до побудови суддівської системи у цьому напрямку, яка була б найбільш ефективним механізмом розв'язання конфліктів та водночас не створювала додаткового навантаження на суди, вирішуючи малозначні правопорушення. Адже аналіз структури всіх справ, що розглядаються загальними судами, вказує на те, що справи про адміністративні правопорушення складають найбільшу частину серед них. Так, у 2007 році суди загальної юрисдикції по першій інстанції розглянули 8,7 млн справ та матеріалів, зокрема: справ про адміністративні правопорушення – 5,9 млн [11].

Для порівняння, у I півріччі 2013 року на розгляді місцевих загальних судів перебувало понад 510,7 тис. справ про адміністративні правопорушення. Розглянуто (із урахуванням повернутих) 476,7 тис. зазначених справ, із винесенням постанов суди розглянули справи стосовно 435,5 тис. осіб [12].

Наведене свідчить про недоцільність віднесення до підвідомчості суду всіх справ про адміністративні правопорушення, тим більше тих, за вчинення яких передбачені не надто суворі види стягнень. Покладення на суди повноважень щодо розгляду такої значної кількості матеріалів про адміністративні правопорушення без збільшення штату суддів та обсягів фінансування негативно позначається на якості розгляду судами кримінальних і цивільних справ, які потребують більшої уваги з боку судді.

Саме тому вдосконалення інституту адміністративної відповідальності повинно йти не тільки шляхом кодифікації його правових норм, а й шляхом організаційного забезпечення діяльності юрисдикційних органів, що передбачено в концепції адміністративної реформи, яка здійснюється в Україні.

Важливим завданням на цьому шляху є створення нового конструктивно якісного та ефективного кодифікованого нормативно-правового акта, який би скоротив чисельність органів, котрим підвідомчі справи про адміністративні правопорушення, усунув недоліки та прогалини у законодавстві та водночас забезпечив максимальну суспільну корисність і продуктивність у даній сфері.

Незважаючи на те, що Кодекс України про адміністративні правопорушення було прийнято ще в 1984 р., зміни в інституті підвідомчості справ про адміністративні правопорушення продовжуються. Важливим є досягнення цивільного шляху розгляду справ про адміністративні правопорушення та вдосконалення нормативного забезпечення підвідомчості справ про адміністративні правопорушення, що посилить ефективність захисту прав, свобод і законних інтересів особи у сфері публічно-правових відносин, сприятиме стабільності судової системи та збільшенню довіри до неї.

Список використаної літератури

1. *Осипов Ю. К.* Подведомственность юридических дел : учеб. пособ. / Ю. К. Осипов. – Свердловск, 1973. – 123 с.
2. Адміністративне право України : [навч. посіб. : [у 2-х т.] / [Галунько В. В., Олефір В. І., Пихтін М. П. та ін.] ; за заг. ред. В. В. Галунька. – Херсон : ХМД, 2011. – Т. : Загальне адміністративне право. – 544 с.
3. *Шадура Д. М.* Науковий потенціал майбутнього України на шляху до європейської інтеграції : матеріали наук. конф. курсантів, студентів та молодих науковців. – Дніпропетровськ : Академія митної служби України, 2004. – 528 с.
4. *Колпаков В. К.* Адміністративне право України. – К. : Юрінком Інтер, 1999. – 336 с.
5. *Попович С.* Административное право. Общая часть / С. Попович. – М. : Прогресс, 1968. – 540 с.
6. Кодекс України про адміністративні правопорушення від 7 грудня 1984. – № 8073-Х : за станом на 1 травня 2011 р. // Відомості Верховної Ради УРСР. – 1984. – № 51. – Ст. 1122.
7. Курс адміністративного права України : підруч. / В. К. Колпаков, О. В. Кузьменко, І. Д. Пастух, В. Д. Сущенко та ін. / За ред. В. В. Коваленка. – К. : Юрінком Інтер, 2012. – 808 с.
8. Закони України // [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon.rada.gov.ua>
9. Про затвердження положення про адміністративні комісії Української РСР : указ Президії Верховної Ради Української РСР від 09.03.1988 р. №5540-XI// Відомості Верховної Ради УРСР. – 1988. – № 12. – Ст. 318.
10. *Задихайло О. А.* Актуальні проблеми правового регулювання діяльності адміністративних комісій, 2011 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.nbuv.gov.ua>
11. Аналіз стану здійснення судочинства судами загальної юрисдикції в 2010 р. (за даними судової статистики) [Електронний ресурс] // Верховний Суд України. – 2011. – Режим доступу : <http://www.scourt.gov.ua>
12. Інформація щодо розгляду справ і матеріалів місцевими загальними судами, апеляційними судами з розгляду цивільних, кримінальних справ та справ про адміністративні правопорушення та Вищим спеціалізованим судом України з розгляду цивільних і кримінальних справ у I півріччі 2013 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://sc.gov.ua>